

Педагогічна рада

2 ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ
Піка Т. О.

19 ПЕДАГОГІЧНА РАДА — СТРАТЕГІЯ Й ТАКТИКА РОЗВИТКУ
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛЯ
Сєдова Т. Д., Чепіга І. В., Амфілогова Л. П.

29 ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ
Й АДАПТАЦІЇ УЧНІВ (засідання педагогічної ради)
Есаулова О. І.

44 ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО В РОБОТІ З ДІТЬМИ
З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ (засідання педагогічної ради)
Смик Л. М.

Психологічний практикум**Менеджмент**

48 РІЗНОБАРВНА ПАЛІТРА ТИПОЛОГІЇ ВЧИТЕЛЯ
(або пізнай себе, щоб стати кращим)
Калошин В. Ф., Гоменюк Д. В.

58 ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ
АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВЧИТЕЛЯ
Гречаник О. Є.

Співтовариство

68 ЖОВТНЕВИЙ ІНТЕРНЕТ-МАРАФОН
ДЛЯ ВСІХ ПЕДАГОГІВ!

Бібліографія

70 ПЕРЕЛІК СТАТЕЙ,
ОПУБЛІКОВАНИХ
2019 РОКУ

**Грудень
2019**

КАЛЕНДАР КЕРІВНИКА

Підбиття
підсумків
I семестру

Організація роботи
на зимових канікулах

Корегування плану роботи школи
на II семестр

Новорічні
свята

О. Є. Гречаник, к.пед.н., доц., завідувач кафедри наукових основ управління і психології
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Задля виявлення стану сформованості акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти рекомендуємо застосовувати такі методи дослідження:

- 1) спостереження за процесами, що відбуваються в групах студентів: виявляється / не виявляється акмеологічна компетентність, зберігається / не зберігається впродовж певного часу. Метод самоспостереження з метою опису змін і планування самозростання в професії вчителя;
- 2) бесіда з метою виявлення в студентів розуміння ними сутності акмеологічної компетентності та потреби в її формуванні;
- 3) тест «Управлінська ситуація та спрямованість учителя» з метою виявлення спрямованості особистості «на себе», «на справу», «на взаємодію», «дотримання управлінських інструкцій»; методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич), тест-опитувальник вимірювання потреб у досягненнях (Ю. Орлов), методика діагностики особистості на мотивацію до успіху та уникнення невдач (Т. Елерс), методика «Мотив влади» для виявлення в студентів мотиваційно-ціннісної спрямованості особистості;
- 4) методики дослідження емпатії (Є. Нікіреєв, І. Юсупов), виявлення схильності до ризику (Г. Шуберт), тривожності (Д. Тейлор); оцінка лояльності співробітника до організації (Л. Почебут); поводження в конфліктних ситуаціях (К. Томас) із метою виявлення тих індивідуально-психологічних якостей особистості, що сприяють або заважають процесу формування акмеологічної компетентності вчителя, тобто досягнення акме, методика вивчення загальної самооцінки (запитальник Г. Казанцевої);
- 5) ситуативні методи з метою формування акмеологічної компетентності студентів у зм-

дельованій навчальній діяльності: рольові та ділові ігри, групові дискусії та дебати, модифікації «мозкового штурму», аналіз практичних ситуацій;

- 6) методи активного навчання з метою включення внутрішніх механізмів формування акмеологічної компетентності студентів, а саме: інтерактивний, комунікативний, акмеологічний тренінги;
- 7) тестові завдання, анкетування для з'ясування якості засвоєння вчителями знань про акмеологічну компетентність (повнота, гнучкість), характеру засвоєння цих знань (творчий, реконструктивний, репродуктивний). Рівні засвоєння знань можна вимірювати за формулами (1), (2), (3), (4).

$$K_{\text{повноти}} = \frac{N_1}{N_0} \leq 1, \quad (1)$$

де $K_{\text{повноти}}$ — коефіцієнт ступеня повноти засвоєння знань (груповий);

N_1 — кількість студентів, які правильно й повно відповіли на всі запитання;

N_0 — кількість студентів, які відповіли на запитання.

Із метою виявлення конкретних знань студентів повноту знань визначають за формулою:

$$K_{\text{повноти}} = \frac{n_1}{n_0} \leq 1, \quad (2)$$

де $K_{\text{повноти}}$ — коефіцієнт ступеня повноти засвоєння знань (індивідуальний);

n_1 — кількість правильно виділених елементів знань (термінів, понять) студентами;

n_0 — загальна кількість елементів знань у цьому навчальному фрагменті.

$$K_{\text{знучкості}} = \frac{n_5}{n_0} \leq 1, \quad (3)$$

де $K_{\text{гнучкості}}$ — коефіцієнт ступеня гнучкості знань (індивідуальний);

n_5 — кількість елементів творчого рівня, що виконав студент;

n_0 — загальна кількість елементів знань творчого рівня.

$$K_{\text{гнучкості}} = \frac{n_6}{n_0} \leq 1, \quad (4)$$

де $K_{\text{гнучкості}}$ — коефіцієнт ступеня гнучкості знань (груповий);

n_6 — кількість студентів, які самостійно виявили творчість у знаходженні правильних варіантів відповіді;

n_0 — кількість студентів, які й самостійно, і під керівництвом викладача намагалися виявити творчість у виконанні педагогічних завдань і ситуацій;

- 8) опитувальник для визначення вмінь учителів, за якими виявляють їхню акмеологічну компетентність. Сформованість умінь акмеологічної компетентності вчителя оцінюють у кількісних показниках, які відповідають високому, середньому, низькому рівням: 3 бали — набуття вмінь на основі глибоких знань, правильність відтворення логіки й послідовності операцій конкретних дій, установлення й усвідомлення причини зв'язку між операціями, удосконалення й перенесення вмінь визначати й дотримувати акмеологічної точки зору на педагогічну практику; 2 бали — виявлення суб'єктивних труднощів у процесі набуття вмінь; неповний обсяг дій та операцій; причини зв'язку між операціями не зовсім усвідомлені в самостійному порядку; 1 бал — особа припускається багатьох помилок у процесі набуття вмінь;
- 9) методи математичної статистики (χ^2 (хі-квадрат)) для оброблення одержання кількісних даних і визначення їх вірогідності.

Проводити дослідження можна в три етапи.

На констатувальному етапі аналізують стан підготовки/перепідготовки студентів системи післядипломної педагогічної освіти; виявляють вихідний рівень сформованості акмеологічної компетентності студентів за допомогою дібрано-

го діагностичного інструментарію й уточнених критеріїв і показників.

Акмеологічні критерії — міра професіоналізму суб'єкта, продуктивності його діяльності, розвитку професійних якостей і властивостей. Вони бувають інтегральними, конкретними й детальними. Акмеологічні показники — характеристики міри продуктивності діяльності, розвитку особистісно-професійних якостей і властивостей суб'єкта діяльності як професіонала. Акмеологічний рівень — характеристика досягнення суб'єктом праці високого рівня професіоналізму особистості й діяльності.

Основою уточнення критеріїв і показників слугували: зміст складників акмеологічної компетентності вчителя (мотиваційно-ціннісного, змістово-процесуального, особистісно-рефлексивного); процеси інтегрування знань і вмінь з психології, педагогіки, акмеології, педагогічної акмеології; результати проведених методик із метою виявлення рівня сформованості акмеологічної компетентності вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти.

У подібних працях учені брали до уваги такі критерії та показники. Так, у дослідженні Л. Рибалко, присвяченому виявленню акмеологічних засад професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя, критерії та показники підібрано так, щоб вони відбивали структурно-функціональні й змістові компоненти процесу підготовки майбутнього вчителя до професійно-педагогічної самореалізації: мотиваційно-ціннісний (пізнавальний інтерес до розкриття й реалізації власного потенціалу в процесі засвоєння основ педагогічної діяльності, спрямованість мотивації на досягнення акме в професії вчителя, ціннісні орієнтації на розвиток самості, досягнення акме); змістово-процесуальний (якість засвоєння знань: повнота, системність, дієвість, гнучкість, універсальні професійно-педагогічної самореалізації, які забезпечують розвиток акме); рефлексивно-коригувальний (уміння здійснювати рефлексію, коригувати, самооцінка власних потенційних можливостей, здатність до саморозвитку, збереження акмеологічної позиції).

У науковій праці Г. Коваленко уточнено критерії акмеологічної позиції майбутніх учителів у фаховій підготовці з відповідними показниками, як-от: мотиваційно-ціннісний (прагнення студентів досягати позитивних самозмін у професійній підготовці; інтерес до професійно-педагогічного

самовизначення у фаховій підготовці); когнітивний (знання про акмеологічну позицію, розвиток власних педагогічних здібностей); діяльнісний (уміння виявляти стійку акмеологічну позицію й дотримувати неї, а саме: визначати власне місце в студентському колективі, засвоювати соціальні й педагогічні ролі, приймати рішення досягати акме у фаховій підготовці, вибудовувати позиційне ставлення до саморозвитку, здійснювати моральний вибір у ситуації прийняття для себе нової ролі, висувати аргументи, докази з метою обґрунтування акмеологічної точки зору, набувати статусу успішного вчителя); особистісно-рефлексивний (самооцінка емоційної спрямованості як адекватне оцінювання та прогнозування розвитку потреби самоствердження, сформованість терпимості до поглядів іншої людини, критичного ставлення до себе, відповідального ставлення до виконання доручень, зобов'язань, емоційної стійкості під час прийняття швидких і виважених рішень).

Дослідниця Х. Шапаренко, формуючи професійну компетентність майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах акмеологічного підходу, визначила такі критерії та показники: мотиваційно-цільовий (мотиваційна спрямованість професійних інтересів і потреб, педагогічна спрямованість на досягнення вищих щаблів професійної компетентності); змістово-процесуальний (якість професійно-педагогічних знань і розвиненість умінь, які забезпечують формування професійної компетентності); рефлексивно-оцінювальний (наявність умінь здійснення самоаналізу й самооцінювання, прагнення до самовдосконалення); креативний (здатність до саморозвитку власних можливостей та творчого перетворення дійсності з метою різнобічного розвитку дітей).

Виходячи із зазначеного вище, нами було уточнено критерії та показники сформованості акмеологічної компетентності вчителя (див. табл.).

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ АКМЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Критерії	Показники	Діагностичні методики
Акмеологічна спрямованість	Потреби в досягненнях, мотивація до успіху й уникнення невдач, мотив влади, ціннісні орієнтації, спрямованість учителя на «справу», «себе», «взаємини», «дотримання інструкцій»	Тест-опитувальник виміру потреби в досягненнях (Ю. Орлов), методика діагностики особистості на мотивацію успіху й уникнення невдач (Т. Елерс), методика «Мотив влади», методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич), тест «Управлінська ситуація та спрямованість учителя»
Акмеологічні знання	Повнота, гнучкість, характер засвоєння знань (репродуктивний, реконструктивний, творчий) з акмеології, педагогічної акмеології, акмеологічної компетентності, педагогічної майстерності, професіоналізму вчителя, теорії самовдосконалення (самовиховання) та знань про способи формування акмеологічної компетентності учнів, подолання вікових криз професійного становлення вчителя	Формули, бесіда з метою виявлення в студентів розуміння ними сутності акмеологічної компетентності й потреби в її формуванні, тестові завдання з психолого-педагогічних дисциплін, завдання для самостійної та індивідуальної роботи зі студентами, реферати, навчальні проекти, презентації
Акмеологічні вміння	Конструктивні — кваліфікований добір, композиція й інтегрування акмеологічного та педагогічного змісту навчальної інформації, проектування власної педагогічної діяльності та поведінки, саморозвитку. Організаторські — розкриття й мобілізація власних зусиль у будь-яких ситуаціях, успішне виконання педагогічної роботи з метою саморозкриття прихованих можливостей. Комунікативні — будівництво таких міжособистісних взаємин у колективі, що рухають кожну людину до акме, швидка й безконфліктна адаптація до конкретних умов праці, що заважають формуванню акмеологічної компетентності вчителя. Гностичні — пізнання власних можливостей і розмірковування про способи професійно-педагогічного зростання, оцінювання результатів власної діяльності та самовдосконалення	Навчальні завдання з психолого-педагогічних дисциплін, тести, акмеологічні задачі та завдання, педагогічні ситуації з акмеологічним наповненням, кросворди, есе, ділова гра

Критерії	Показники	Діагностичні методики
Індивідуально-психологічні якості вчителя, які сприяють або заважають процесу до акме	Схильність до ризику, подолання проявів тривожності, стиль поведінки в конфліктних ситуаціях, розвиток емпатії, формування лояльності співробітника до установи, здатність до самооцінки	Методика виявлення схильності до ризику (Г. Шуберт), методика дослідження проявів тривожності (Дж. Тейлор), методика дослідження поводження в конфліктних ситуаціях (К. Томас), методика дослідження емпатії (І. М. Юсупов, Є. М. Нікіреєв), оцінка лояльності співробітника до установи (Л. Г. Почебут), вивчення загальної самооцінки (запитальник Г. Казанцевої)

Для констатації рівня сформованості акмеологічної компетентності вчителів рекомендуємо проводити тестування за допомогою системи впорядкованих методик (див. табл.).

Акмеологічна спрямованість учителя є тією підвалиною, навколо якої формуються основні професійно значущі якості особистості педагога, вона вбирає в себе інтерес до професії вчителя, ціннісні орієнтації, будь-які інтереси, наміри, схильності, потреби, у тому числі потреби в досягненні професійного успіху, професійному самовдосконаленні. Для визначення рівня акмеологічної спрямованості вчителів важливо з'ясувати їхні потреби в досягненнях. Для цього ми радимо використати тест-опитувальник виміру потреби в досягненнях Ю. Орлова.

Суттєво впливає на досягнення акме-мотивація людини до успіху, тому що успіх підбадьорює, вселяє впевненість, активізує внутрішні сили людини. Успішний учитель націлений на подальший особистий розвиток, він здатний створювати відповідні умови для досягнення акме учнями. Отже, радимо скористатися методикою діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса. Також для встановлення зв'язку між успіхом у педагогічній діяльності та сформованістю акмеологічної компетентності можна провести бесіду зі студентами за темою: «Успіх у педагогічній діяльності». Під час бесіди з'ясувати, чи розуміють студенти, що успіх у педагогічній діяльності залежить від готовності людини до руху вперед, роботи над собою, усвідомленого ускладнення життєвих завдань, які людина сама вишує перед собою, зростанням впевненості

у своїх силах розв'язати проблеми професійного й особистісного характеру.

Результати тестів «Мотивація до успіху» необхідно аналізували разом із результатами тесту «Мотивація до уникнення невдач», оскільки наявність високої мотивації до уникнення невдач, захисту перешкоджає мотиву досягнення успіху. Люди, які побоюються невдач, не здатні, як правило, ризикувати або ризикують невинувато, отже, частіше потрапляють у нещасні випадки, рідше досягають успіху, оскільки ризикована поведінка, яка вже призвела до нещасного випадку, підсилює захисну поведінку. Можна скористатися методикою діагностики на мотивацію до уникнення невдач Т. Елерса.

Ця методика також дозволить студентам виявити в собі певні якості, які, на нашу думку, сприятимуть їхньому професійному вдосконаленню та просуванню до акме: заповзятливість, упертість, відважність, відчайдушність, терплячість, уважність, обачність. Саме ці якості допомагають людині уникати невдач у процесі формування акмеологічної компетентності.

Отже, існує зв'язок між мотивацією до успіху й уникнення невдач та акмеологічною компетентністю вчителя.

Для формування акмеологічної компетентності важливо зростання рівня домагань, впевненості у своїх силах, відносної автономності та незалежності окремої людини, підсилення самотності й неповторності індивідуального розвитку. А це, у свою чергу, залежить від рівня сформованості мотиву влади, яка й дозволяє людині залишатися собою, приймати відповідальні особисті рішення. Крім того, професію вчителя

віднесено до типу професій «Людина – Людина», які вимагають від нього постійно взаємодіяти з іншими людьми — своїми колегами, учнями та їхніми батьками, користуватись авторитетом серед них, приймати на своєму рівні певні управлінські рішення. Однак надмірне прагнення влади може виявитися причиною авторитарності, переоцінювання своїх можливостей, нехтування думками інших людей. З огляду на це, слід використати методiku «Мотив влади» для з'ясування рівнів сформованості мотивації влади в студентів.

Зі студентами можна провести анкетування з метою виявлення факторів, які сприяють та заважають їхньому професійному зростанню. Так, студенти визначають фактори, які, на їхню думку, допомагають їм (заняття самоосвітою, післядипломне навчання, приклад і вплив керівників, методична робота в закладі освіти тощо) або заважають досягати акме (стан здоров'я, брак часу, обмежені ресурси, розчарування в результаті невдач, що були раніше, тощо).

Відомо, що система ціннісних орієнтацій визначає змістовний бік спрямованості особистості та складає основу її філософії життя та ставлення до світу, інших людей, до себе самої, своєї професійної діяльності. Отже, існує певна залежність між акмеологічною спрямованістю та ціннісними орієнтаціями. Тому слід провести діагностику ціннісних орієнтацій студентів з метою встановлення їхніх життєвих орієнтирів, прагнення до самореалізації, професійного самовдосконалення, саморозвитку (методика М. Рокича). Ця методика передбачає пряме ранжування списку цінностей, серед яких автор, М. Рокич, виділяє два класи: термінальні цінності — упевненість у тому, що якась кінцева мета варта того, аби її прагнути; інструментальні цінності — упевненість у тому, що якийсь образ дій або властивість особи є кращими за будь-якої ситуації. Цей розподіл відповідає традиційному поділу на цінності-цілі та цінності-засоби.

Респондентам пропонують два списки цінностей (по 18 у кожному) проранжувати залежно від значущості (ранг 1 присвоюють найважливішій цінності, ранг 18 — найменше важливій). На підставі отриманих результатів діагностики ціннісних орієнтацій можна дійти висновку, що

є основою цінностей студентів, чи усвідомлюють вони важливість цінностей професійної самореалізації, чи вважають, що тільки здорова й успішна в особистому житті людина здатна досягти акме в професійній педагогічній діяльності, тощо.

Крім того, можна виявити тенденції поведінки вчителя в педагогічній діяльності на основі чотирьох типів спрямованості власної позиції у взаємодії з людьми: спрямованість на інтереси справи; спрямованість на психологічний клімат і взаємини в колективі; спрямованість на самого себе; спрямованість на офіційну субординацію, дотримання інструкцій. Для цього ми адаптували й рекомендуємо тест «Управлінська ситуація та спрямованість учителя». Загальновідомо, що в системі менеджменту вчитель виконує на певному рівні управлінські функції — по відношенню до учнів, їхніх батьків. Тому ми пропонуємо вчителям пригадати свої поведінкові характеристики та співставити їх з типами спрямованості вчителя.

Другий критерій сформованості акмеологічної компетентності вчителя — **акмеологічні знання**. Для визначення якості знань нами складено тестові завдання, анкети відкритого типу тощо. Завдання були дібрані й упорядковані таким чином, щоб виявити, по-перше, обізнаність студентів щодо основних понять із психолого-педагогічних дисциплін та акмеології, таких як «акме», «акмеологічна компетентність», «професіоналізм», «педагогічна майстерність», «професійна компетентність», «акмеологічна технологія», «акмеологічний супровід» тощо, по-друге, визначити за допомогою практичних завдань здатність студентів використовувати технології та способи саморозвитку, досягнення акме у професійно-педагогічній діяльності. На початку діагностики необхідно визначити рівні якості акмеологічних знань. Показниками якості знань, на нашу думку, виступають повнота та гнучкість. Повнота знань представляється нам як правильне та повне розуміння сутності акме, акмеологічної компетентності, акмеологічних і педагогічних понять і термінів. Гнучкість знань ми розглядаємо як творче їх застосування в нестандартній, новій ситуації. Також необхідно визначати характер засвоєння студентами акмеологічних знань — творчий, реконструктивний, репродуктивний.

Студенти мають відповісти на питання: «Що таке акме? Чим займається акмеологія? У чому сутність акмеологічної компетентності? Чи маєте Ви якості, необхідні для професії вчителя? Які саме? Що повинен мати педагог, аби досягти акме в професійній діяльності? Які ознаки високих досягнень у педагогічній діяльності Ви можете назвати? Як Ви оцінюєте свою акмеологічну підготовку? Чи ставите Ви перед собою цілі професійного самовдосконалення? Які саме?»

Третій критерій сформованості акмеологічної компетентності вчителя, який необхідно дослідити, — **акмеологічні вміння**. Для цього нами розроблено опитувальник для виявлення рівня сформованості вмінь учителів, за якими виявляють їхню акмеологічну компетентність: конструктивні, комунікативні, організаторські, гностичні.

Крім того, використовуючи акмеологічні задачі й завдання, педагогічні ситуації з акмеологічним наповненням, ділові ігри, можна встановити, які саме вміння потребують формування або вдосконалення, наприклад: проектувати майбутню педагогічну діяльність, висувати близькі, середні та далекі цілі діяльності; приймати рішення про досягнення акме, визначаючи при цьому способи діяльності; набувати високих досягнень у професійній діяльності; аналізувати власні поведінкові характеристики та відповідно до отриманих результатів коригувати свою поведінку; безконфліктно адаптуватися до умов, що заважають розвитку акмеологічної компетентності; визначати можливість виникнення криз професійного й особистісного розвитку та обирати шляхи їх подолання.

Наступний критерій сформованості акмеологічної компетентності вчителя — **індивідуально-психологічні якості**, що сприяють або заважають просуненню особистості до акме.

Першим показником виступає схильність до ризику, оскільки успіху найвірогідніше досягає людина, яка ризикує, щось випробовує, запроваджує нове, діє не за шаблоном, не припускається зайвої обережності. На основі методики Г. Шуберта встановлюють рівні схильності респондентів до ризику.

Другий показник — прояв тривожності. Цей психологічний стан також може пере-

шкоджати повному розкриттю життєвих сил людини, її здібностей, самореалізації в професійній діяльності, оскільки супроводжується збудливістю, неврівноваженістю, дратівливістю, емоційним виснаженням від зайвих переживань тощо. За допомогою методики дослідження проявів тривожності Дж. Тейлора опитують студентів і встановлюють їхній рівень тривожності, чи може він завдавати шкоди процесові професійно-особистісного розвитку вчителів.

Важливим показником є поведінка людини в конфліктних ситуаціях, її можливість пристосовуватися до умов, які перешкоджають формуванню акмеологічної компетентності. Для цього досліджують поведінку студентів у конфліктних ситуаціях (за методикою К. Томаса). Респондентам пропонують обрати судження з кожної пари, найбільше типове для характеристики їхньої поведінки. Відповідно виокремлюють такі способи врегулювання конфліктів: суперництво (конкуренція) як прагнення досягти задоволення своїх інтересів на шкоду іншим; пристосування, яке означає, навпаки, принесення в жертву особистих інтересів; компроміс; уникнення, для якого характерним є відсутність прагнення як до кооперації, так і до досягнення особистих цілей; співпраця, коли учасники ситуації приходять до альтернативи, що задовольняє повністю інтереси обох сторін. Причому передбачається, що в разі уникнення конфлікту жодна зі сторін не досягне успіху. За таких умов, як конкуренція, пристосування й компроміс, один із учасників стає у виграші, а інший програє або програють обидва, оскільки поступаються інтересами. І тільки в разі співпраці обидві сторони досягають успіху, стають у виграші.

Здібності до емпатії дуже важливі для вчителя, тому що він увесь час працює з людьми й має розумітися на людських стосунках, внутрішніх психічних станах людини. Емпатія є необхідною умовою формування нормальних взаємин особистості вчителя та групи (класу учнів, колективу батьків і колег) й розглядається як професійно важлива якість педагога. Вона допомагає йому встановлювати добрі взаємини з оточуючими, краще розуміти їхній внутрішній світ, приймати їх такими, якими вони є, і прихильніше прислухатися до своєї особистості.

Пропонуємо скористатися методикою дослідження емпатії І. Юсупова, Є. Нікіреєва.

Наступний показник виявлення індивідуально-психологічних якостей — лояльність співробітника до установи (за методикою Л. Почебут). Термін «лояльний» означає такий, що знаходиться в межах законності, коректний і доброзичливий. Лояльне ставлення до установи передбачає вірність співробітника її цілям, інтересам, цінностям, спрямованості. Також лояльність можна розглядати як мотивацію людини працювати на користь організації, відстоювати її інтереси. Ми вважаємо, що за допомогою оцінки лояльності співробітника до установи можна дослідити систему загальних відносин й орієнтацій учителя та їх вплив на життєві досягнення, у тому числі акме-досягнення, у педагогічній діяльності.

Респонденти, які мають середній рівень лояльності до організацій, у яких працюють (або уявили, що будуть працювати), на нашу думку, здатні орієнтуватись у своєму розвитку, професійному зростанні на цінності організації, одночасно не поступаючись своїми особистими цінностями, поглядами, орієнтаціями. За певних умов вони можуть тримати удар, відстоювати особисту точку зору, дотримувати автономності в роботі, під час прийняття важливих для себе рішень, але це не буде шкодити іміджу організації, у якій вони працюють. Респонденти, які виявляють високий або низький рівень лояльності, відповідно занадто дотримують офіційних приписів, ризикуючи втратити свою індивідуальність, неповторність свого професійно-особистісного зростання, або повністю нехтувати організаційними цілями, зіштовхуючись із проблемами безконфліктної інтеграції у функціонування організації, ускладненнями під час адаптації, ламання системи індивідуальних поглядів і цінностей. Таким педагогам необхідно допомагати знаходити баланс між цілями й установками організації та їхніми особистими цінностями й інтересами, що загалом сприятиме формуванню й подальшому розвитку акмеологічної компетентності.

Вимірювання ступеня сформованості самооцінки студентів обумовлено тим, по-перше, що самооцінка є показником сформованості індивідуально-психологічних якостей, які сприя-

ють або заважають формуванню акмеологічної компетентності вчителя. По-друге, дослідження щодо виявлення ступеня сформованості критеріїв акмеологічної компетентності вчителів базуються на самооцінюванні, і достовірність їх результатів залежить від розвитку самооцінки. По-третє, учителі мають знати й уміти діагностувати особисту самооцінку та самооцінку учнів, прагнути адекватного самооцінювання, правильно намічати плани свого подальшого професійно-особистісного вдосконалення й допомагати учням приймати рішення щодо розвитку акме. Студентам можна запропонувати вивчити власну загальну самооцінку за допомогою процедури тестування (запитальник Г. Казанцевої).

Адекватна самооцінка сприятиме в повній мірі самореалізації педагогів, розв'язанню ними акмеологічних проблем. У той же час завищена та занижена самооцінка негативно позначатимуться на шляху просування педагогів до акме.

На основі виділених критеріїв і показників, аналізу практичного досвіду роботи зі студентами, проведеного тестування за методиками, розробленими вченими, а також за авторськими методиками, нами уточнено рівні сформованості акмеологічної компетентності вчителя.

На *високому рівні* педагог має яскраво виражену акмеологічну спрямованість, яка виявляється в стійкому інтересі до професії вчителя, самоосвітньої діяльності, самопізнання, самовдосконалення своєї особистості та професійної діяльності. У вчителя чітко сформовані емоційно-спонукальні чинники самоосвітньої діяльності: високий рівень вимог і домагань; висока потреба в досягненнях, усвідомлення їх значущості для цікавого й насиченого життя; потреба в успіху в педагогічній діяльності, низький рівень мотивації до уникнення невдач. Учитель здійснює продуктивну діяльність, яка характеризується високими показниками особистісно-професійного розвитку, належним чином виконує всі поставлені завдання, доводить заплановані справи до логічного кінця. Результати педагогічної діяльності відрізняються оригінальністю, унікальністю. Педагог намагається вдосконалювати як педагогічну діяльність загалом, так і окремі її елементи. Використовує свою професію як за-

сіб саморозвитку. Віддає перевагу результатам діяльності порівняно з процесом. Заради досягнення успіху готовий до ризику, але ризикує виважено й обдуманно. Створює сприятливі умови для досягнення акме учнями. Не переоцінює свої можливості. Приймаючи рішення, уникає зайвої авторитарності й надмірності, прислухається до порад колег, які мають значні успіхи в педагогічній діяльності. Прагне максимально використовувати свої можливості, сили та здібності задля досягнення вершин у професійно-особистісному розвитку. Має сформовану систему ціннісних орієнтацій, серед яких цінності професійної самореалізації визнає дуже важливими. Зорієнтований на інтереси справи, які не шкодять особистим інтересам.

Учитель має високу якість акмеологічних знань, що виражається в повному розумінні сутності акме, акмеологічної компетентності, творчому застосуванні знань у нестандартних ситуаціях. Учитель має розвинуті акмеологічні вміння: проектувати майбутню педагогічну діяльність, поступово ускладнюючи завдання; висувати близькі, середні та далекі цілі діяльності; приймати рішення про досягнення акме, визначаючи при цьому способи діяльності; набувати високих досягнень у професійній діяльності; аналізувати власні поведінкові характеристики та відповідно до отриманих результатів коригувати свою поведінку.

На *середньому* рівні акмеологічна спрямованість учителя виражена недостатньо, що виявляється нестійким, ситуативним інтересом до проблем професійного вдосконалення, самопізнання, самоосвітньої діяльності. Нечітко сформовані емоційно-спонукальні чинники самоосвітньої діяльності: учитель не висуває високих вимог до себе, до інших, до умов праці, рівень домагань середній. Наявна потреба в досягненнях, в успіху педагогічної діяльності, але боязкість невдач перешкоджає іноді досягненню високих результатів. Педагог не має яскраво вираженого прагнення до досягнення акме в професійно-особистісному розвитку. Недостатньо усвідомлює важливість цінностей професійної самореалізації. Учитель потенційно готовий долати будь-які перешкоди заради досягнення успіху, але зайва тривожність й обе-

режність і недостатньо розвинені якості, такі як самостійність, активність, ініціативність, відважність, заважають досягати значних результатів у педагогічній діяльності та професійному зростанні. Виявляє обережність під час виконання психолого-педагогічних та акмеологічних завдань, не може самостійно формулювати акмеологічні проблеми. Недостатньо впевнений в успіху своєї діяльності, у прийнятих рішеннях стосовно досягнення вершин педагогічної майстерності. За певних обставин може шукати причини відмовитися від виконання важкого та відповідального завдання, переглянути ціннісні орієнтації, відкласти на деякий час прийняття важливих рішень, а також може переносити прийняття рішень, які є його прерогативою, на інших осіб, на вищі рівні менеджменту.

Якість акмеологічних знань середня, характер засвоєння — конструктивний. Педагог знає основні акмеологічні терміни й поняття, але не завжди правильно та творчо їх використовує в нових ситуаціях. Частково володіє акмеологічними вміннями: чітко визначає близькі та середні цілі діяльності, але випробовує утруднення й потребує допомоги під час складання перспективного плану професійного розвитку; намагається самостійно приймати рішення про досягнення акме, однак не визначає при цьому способів діяльності; недостатньо володіє способами аналізу та корекції власної поведінки; адаптується до нових умов праці поступово; може передбачити виникнення криз професійного й особистісного розвитку, але не здатний самостійно обрати шляхи їх подолання. Акмеологічні здібності потребують удосконалення.

На *низькому* рівні в учителя відсутня акмеологічна спрямованість, прагнення до успіху, потреба в досягненнях, натомість наявна висока мотивація до уникнення невдач. Не приділяє належної уваги самоосвітній діяльності, питанням самовдосконалення, самопізнання, оскільки не вважає свою професію цікавою, престижною, не використовує її як засіб розвитку своєї особистості й діяльності. Учитель виявляє надмірне захоплення чужими порадами, орієнтується повністю на чужу думку, не має власної позиції або зовсім не відстоює її щодо подолання проблем професійно-особистісного розвитку.

ДОДАТКИ

Додаток А

► Тест-опитувальник виміру потреби в досягненнях (Ю. Орлов)

Інструкція. Проводячи цей тест, ми хочемо з'ясувати вашу думку, інтереси й те, як ви оцінюєте самих себе. Якщо Ви погоджуєтесь із твердженням, то підкресліть відповідь «так», якщо не погоджуєтесь — підкресліть відповідь «ні».

№	Твердження	Так	Ні
1	Думаю, що успіх у житті залежить скоріше від випадку, ніж від розрахунку	Так	Ні
2	Якщо я позбавлюсь улюбленого заняття, життя втратить для мене сенс	Так	Ні
3	Для мене в будь-якій справі важливим за все є виконання, а не кінцевий результат	Так	Ні
4	Вважаю, що люди більше страждають від невдач, ніж від поганих взаємин із близькими	Так	Ні
5	На мою думку, більшість людей живуть далекими цілями, а не близькими	Так	Ні
6	У житті в мене було більше успіхів, ніж невдач	Так	Ні
7	Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні	Так	Ні
8	Навіть у звичайній роботі я намагаюся вдосконалювати деякі її елементи	Так	Ні
9	Заклопотаний думками про успіх, я можу забути про міри обережності	Так	Ні
10	Мої батьки вважали мене лінивою дитиною	Так	Ні
11	Вважаю, що в моїх невдачах повинні скоріш обставини, ніж я сам	Так	Ні
12	Мої батьки занадто суворо контролювали мене	Так	Ні
13	Терпіння в мене більше, ніж здібностей	Так	Ні
14	Лінь, а не сумніви в успіху змушує часто відмовлятися від своїх намірів	Так	Ні
15	Вважаю, що я впевнена в собі людина	Так	Ні
16	Заради успіху я можу ризикнути, якщо навіть шанси не на мою користь	Так	Ні
17	Я не старанна людина	Так	Ні
18	Коли все йде гладко, моя енергія посилюється	Так	Ні
19	Якщо б я був журналістом, я писав би скоріше про оригінальні винаходи людей, ніж про пригоди, події	Так	Ні
20	Мої близькі зазвичай не поділяють моїх планів	Так	Ні
21	Рівень моїх вимог до життя нижче, ніж у моїх товаришів	Так	Ні
22	Мені здається, що наполегливості в мене більше, ніж здібностей	Так	Ні

Оброблення результатів. Індивідуальний бал респондента визначають шляхом підрахунку кількості відповідей, які співпадають із ключем. Залежно від набраних балів визначають рівень потреби в досягненнях:

22–16 відповідей — високий;

15–8 відповідей — середній;

7–0 відповідей — низький.

Ключ до тесту-опитувальнику

Твердження	Відповіді	Твердження	Відповіді
1	Ні	12	Ні
2	Так	13	Ні
3	Ні	14	Ні
4	Ні	15	Ні
5	Ні	16	Так
6	Так	17	Ні
7	Так	18	Так
8	Так	19	Так
9	Ні	20	Ні
10	Ні	21	Так
11	Ні	22	Так

Додаток Б

» Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич)

Шановні колеги! Зараз Вам буде представлено список із 18 позначених цінностей. Ваше завдання — обрати і пронумерувати цінності за порядком їх значущості для Вас із урахуванням тих принципів, якими Ви керуєтесь у своєму житті.

Цінності подано в алфавітному порядку. Уважно перечитайте цінності і, обравши ту, яка для Вас найбільше значуща, присвойте їй

перше місце. Потім оберіть другу за значущістю цінність і присвойте їй друге місце. Потім зробіть теж саме з усіма іншими цінностями. Найменше важлива залишиться останньою і посіде 18 місце.

Працуйте повільно, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви змінили свою думку, то можна виправити свої відповіді, змінивши місце тієї чи іншої цінності. Після першого списку зробіть теж саме з другим списком. Кінцевий результат має відображати вашу справжню позицію.

СПИСОК А
(термінальні цінності)

Цінність	Місце
Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя)	
Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, яких досягають завдяки життєвому досвіду)	
Здоров'я (фізичне і психічне)	
Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й мистецтві)	
Любов (духовна і фізична близькість із коханою людиною)	
Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних утруднень)	
Наявність гарних і вірних друзів	
Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	
Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	
Розваги (приємне, вигадливе проведення часу, відсутність зобов'язань)	
Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалення)	
Свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	
Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	
Творчість (можливість творчої діяльності)	
Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів)	
Цікава робота	
Щасливе сімейне життя	
Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, усього народу, людства загалом)	

СПИСОК Б
(інструментальні цінності)

Цінність	Місце
Акуратність (охайність), уміння утримувати в порядку речі, порядок у справах	
Вихованість (гарні манери)	
Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання)	
Відповідальність (почуття обов'язку, уміння тримати слово)	
Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	
Життєрадісність (почуття гумору)	
Незалежність (здібність діяти самостійно, рішуче)	
Непримиренність до недоліків у себе й інших	
Освіченість (широта знань, високий рівень загальної культури)	
Рационалізм (уміння здраво і логічно мислити, приймати виважені, раціональні рішення)	
Ретельність (дисциплінованість)	
Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	
Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів	
Тверда воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами)	
Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки й омани)	
Чесність (правдивість, щирість)	
Чуйність (дбайливість)	
Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	